

LUKASZ TOBOŁA

Szamgar, syn Anata, w „Dawnych Dziejach Izraela” Józefa Flawiusza

Biblijna wzmianka o Szamgarze, synu Anata (Sdz 3, 31) intryguje swą zwięzłością. Badacze niekiedy kwestionują jej historyczną wartość, zwracając uwagę na brak użycia terminów „sędzia” i „wybawca” w odniesieniu do osoby Szamgara oraz na nieobecność stereotypowych formuł powołania na urząd przez Jahwe towarzyszących innym sędziom Izraela. Już C. F. Burney¹ sugerował, że fragment Sdz 3, 31 jest późną wstawką redaktorską dokonaną po zamieszczeniu listy sędziów „mniejszych” i mającą na celu „przyćmienie” niegodziwego Abimeleka osobą walecznego Szamgara. Inni badacze, tacy jak J. Gray² czy R. G. Boling³, przyczynili się do utrwalenia poglądu, że ten werset jest interpolacją opartą na bliźniaczej historii Szammy, syna Agego, jednego z wojowników Dawida (2 Sm 23, 11)⁴.

¹ C. F. Burney, *The Book of Judges with Introduction and Notes*, New York 1918, s. 76.

² J. Gray, *Joshua, Judges and Ruth*, London 1967, s. 215–216, 266.

³ R. G. Boling, *Judges: Introduction, Translation and Commentary*, New York 1975, s. 89.

⁴ Na temat charakterystyki postaci Szamgara i problemów badawczych z nią związanych zob. F. C. Fensham, *Shamgar ben Anath*, „Journal of Near Eastern Studies” 20 (1961), s. 197–198; E. Danelius, *Shamgar ben Anath*, „Journal of Near Eastern Studies” 22 (1963), s. 191–193; A. Van Selms, *Judge Shamgar*, „Vetus Testamentum” 14 (1964), s. 294–309; P. C. Craigie, *A Reconsideration of Shamgar ben Anath (Judge 3:31 and 5:6)*, „Journal of Biblical Literature” 91 (1972), s. 239–40; S. D. Snyman, *Shamgar Ben Anath: „A Farming Warrior or a Farmer of War”*, „Vetus Testamentum” 55 (2005), s. 125–29.

W wyjaśnieniu lakoniczności wzmianki o Szamgarze pomocną okazuje się być tradycja poświadczona przez Józefa Flawiusza, który pisze następująco:

Σανάγαρος ὁ Ἀνάθου παῖς αἰρεθεὶς ἄρχειν ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἀρχῆς ἔτει κατέστρεψε τὸν βίον

Sanagaros, Anata syn, został wybrany, aby rządzić, w pierwszym roku rządów stracił życie⁵.

Użyte przez Józefa Flawiusza wyrażenie αἰρεθεὶς ἄρχειν („będąc wybrany zarządcą”), które sprawia wrażenie swobodnej parafrazy źródła biblijnego (brak dla niej bezpośredniego odpowiednika w obecnej postaci tekstu Sdz 3, 31), może być w rzeczywistości przekładem hebrajskiego leksemu הבקר, zinterpretowanego przez starożytnego historyka nie jako określenie oręża, którym walczył Szamgar (סלם הבקר – „grządziel bydłęca”), lecz jako odrębny termin należący pierwotnie do kolejnego stychu. Taką interpretację zdaje się uprawdopodobniać jeden z wariantów LXX (tekst A), gdzie broń Szamgara jest określona po prostu jako τῷ ἀροτρόποδι („grządziel” – dyszel pługa lub sochy, hebr. סלם) bez dodatkowej kwalifikacji: καὶ ἐπάταξεν τοὺς ἀλλοφύλους εἰς ἑξακοίους ἄνδρας ἐν τῷ ἀροτρόποδι („i pozabijał obcych, sześciuset mężów – grządzielą!”)⁶.

W takim kontekście leksem הבקר wydaje się być zapisem samodzielnego słowa, najprawdopodobniej imiesłowu biernego הבקר z rdzenia בקר w znaczeniu „doglądać, nadzorować” poświadczonego w tekstach z Qumran⁷, gdzie pojawia się słowo סבקר („nadzorca, zarządcą”).

⁵ Józef Flawiusz, *Dawne Dzieje Izraela*, cyt. za: Bible Works 2007 (przekład własny).

⁶ Hebrajski termin מלמד pojawia się samodzielnie jeszcze w Księdze Syracha: „jak dzierzący grządziel [מלמד] osiągnie mądrość, lub ten, który czerpie przyjemność z miotania włócznią [מהער בחנית]?” (Syr 38, 25 – I. Levi, *The Hebrew Text of Ecclesiasticus*, Leiden 1904, s. 46). Parallele użycie terminów מלמד oraz חנית wskazuje na użyteczność מלמד jako quasi-oręża.

⁷ Zob. 1QS 6:12–14, gdzie tytuł על הרבים מבקר „nadzorca rzeszy” (w. 12) pojawia się w paraleli do określenia האיש הפקיד ברואש הרבים „męża wyznaczonego na

Zgodnie z interpretacją sugerowaną przez Józefa Flawiusza, problematyczny fragment Sdz 3,31 można zatem wokalizować i tłumaczyć w następujący sposób:

וְאֶחָדָיו הָיָה שִׁמְגָר בֶּן־עֲנָת
וַיִּדְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שִׁש־מֵאוֹת אִישׁ בְּמִלְחָמָה
הַבְּקָר וַיִּשַׁע גַּם־הוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל:

A po nim był Szamgar, syn Anata:
I poraził sześciuset Filistynów grządziela,
został wybrany rządcą i również on uratował Izraela.

Szamgar jest jeszcze wzmiankowany w Księdze Sędziów tylko jeden raz w Sdz 5, 6:

בִּימֵי שִׁמְגָר בֶּן־עֲנָת בִּימֵי יַעֲלֵ חֲדָלוֹ אֲרָחוֹת
וְהִלְכֵי נְתִיבוֹת יִלְכוּ אֲרָחוֹת עַמְלִקְלוֹת:

Od dni Szamgara, syna Anata, od dni Jaeli, opustoszały szlaki:
A ci, którzy ruszali w drogę, chodzili okrężnymi drogami.

Wielokrotnie zwracano uwagę na brak związku pomiędzy użyciem imienia Jael a kontekstem wersetu. Imię Jael usuwano zatem z tekstu lub poprawiano, czytając je jako: העל, עלם, עתניאל, יבין, יביר, lub על⁸. W. F. Albright sugerował poprawkę na בימי יבין („za dni Jabina”)⁹. J. Gray¹⁰, idąc tropem A. Weisera¹¹, zaproponował parafrazę, „od dni Szamgara aż po dni Jaeli”.

przewodniczącego [dosł. głowę] rzeszy” (w. 14) – *The Dead Sea Scrolls Study Edition*, ed. by F. G. Martínez, E. J. C. Tigchelaar, Leiden 1999, s. 84–85.

⁸ G. F. Moore, *The Book of Judges: Critical Edition of the Hebrew Text*, Leipzig 1900, s. 32–33.

⁹ W. F. Albright, *Yahweh and the Gods of Canaan*, London 1968, s. 49, przyp. 99.

¹⁰ J. Gray, *Israel in the Song of Deborah*, [w:] *Ascribe to the Lord: Biblical and Other Studies in Memory of Peter C. Craigie*, ed. by L. Eslinger, G. Taylor, Sheffield 1988, s. 427.

¹¹ A. Weiser, *Das Deboralied: Eine gattungs- und traditionsgeschichtliche Studie*, „Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft” 71 (1959), s. 76.

Również tutaj pomocnym wydaje się być przekaz Józefa Flawiusza, według którego Szamgar zmarł w pierwszym roku rządów. Historyk używa w swym tekście negatywnie nacechowanego czasownika καταστρέφω¹², co sugeruje, że sędziego zamordowano. Jest możliwe, że biblijną frazę יעל בימי należy interpretować jako *status constructus*¹³ z leksemem יעל wokalizowanym nie jako imię osobowe Jael, lecz jako bierna forma czasownikowa יעל, z rdzenia עול („mordować, zadawać cierpienie”)¹⁴:

בימי שמגר בְּיַעַל
בימי יעל

Od dni Szamgara, syna Anata,
Od dni, *kiedy został zamordowany...*

Taka interpretacja może wyjaśniać lakoniczność biblijnej tradycji o Szamgarze. Niewykluczone, że Józef Flawiusz miał jeszcze dostęp do źródeł, które umożliwiły mu precyzyjny odczyt fragmentu Sdz 3, 31. Jego świadectwo pozwala przypuszczać, że wzmianka o Szamgarze, synu Anata, nie jest drugorzędną interpolacją któregoś z redaktorów, lecz integralnym elementem spisu dokonań tzw. „mniejszych” sędziów Izraela zawierającym standardową wzmiankę o jego powołaniu, dziełach, których dokonał dla swego ludu oraz śmierci¹⁵. W tym względzie tekst Józefa Flawiusza może stanowić nie tylko ważny punkt odniesienia dla reinterpretacji

¹² Por. wystąpienia w LXX: Rdz 13, 10; 19, 21. 25. 29; Pwt 29, 22; 2 Krl 21, 13, Ezd 6, 12, Hi 11, 10, 2 Mch 9, 28.

¹³ Por. przykłady użycia *status constructus* z frazami temporalnymi w GKC 130^d: ביום Ps 102, 3, Wj 6, 28, Lb 3, 1, Pwt 4, 15, 2 Sm 22, 1, Ps 18, 1, 56, 10, 59, 17; 138, 3; מיום Jr 36, 2; כלימי Lb 14, 46, 1 Sm 25, 15; בימי Hi 29, 2.

¹⁴ Por arabski czasownik *ġwl* („pozbyć się, zlikwidować, zranić”) w: G. R. E. W. Lane, *Arabic-English Lexicon*, Edinburgh 1872, k. 2310a, 2311a–2311b. Czasownik ten został odnotowany przez M. Pope’a (*Job*, New York 1965, s. 192) w Hi 30, 13.

¹⁵ Na temat wysokiego prawdopodobieństwa autentyczności tej listy zob. E. Lipiński, *On the Skirts of Canaan in the Iron Age*, Leuven 2006, s. 62 (wraz z bibliografią w przyp. 74).

wersetów Sdz 3, 31 oraz Sdz 5, 6, ale także interesujące źródło dla rekonstrukcji jednego z ważniejszych okresów historii dawnego Izraela.

Poznań

ŁUKASZ TOBOŁA

Abstrakt

Biblijna wzmianka o Szamgarze, synu Anata (Sdz 3, 31), intryguje swą zwięzłością. Uwagę przykuwa brak użycia terminów „sędzia” i „wybawca” w odniesieniu do osoby Szamgara oraz nieobecność formuł powołania na urząd przez Jahwe towarzyszących innym sędziom Izraela. W wyjaśnieniu tej lakoniczności może pomóc tradycja poświadczona przez Józefa Flawiusza (*Dawne dzieje Izraela*, 5, 197), który pisze, że „Sanagaros, Anata syn, został wybrany, aby rządzić, w pierwszym roku rządów stracił życie”. Użyte przez Józefa Flawiusza wyrażenie αἰρεθείς ἄρχεῖν („będąc wybrany zarządcą”), dla którego brak bezpośredniego odpowiednika w obecnej postaci tekstu Sdz 3, 31, może być przykładem hebrajskiego leksemu הבקר zinterpretowanego przez starożytnego historyka nie jako określenie oręża, którym walczył Szamgar (מלמד הבקר – „grządziel bydłęca”), lecz jako należący do kolejnego stychu, odrębny termin – imiesłów bierny הִבְקַר z rdzenia בקר w znaczeniu „doglądać, nadzorować”, poświadczony w tekstach z Qumran, gdzie pojawia się słowo מִבְקַר („nadzorca, zarządcą”). Zgodnie z interpretacją sugerowaną przez Józefa Flawiusza problematyczny fragment wersetu Sdz 3, 31 można zatem wokalizować i tłumaczyć w następujący sposób: „został wybrany rządcą [הִבְקַר] i również on uratował Izraela”.

Słowa kluczowe

Szamgar ben Anat, Księga Sędziów, Józef Flawiusz

Abstract

Shamgar, son of Anath, in the Josephus Flavius’ “Antiquitates Judaicae”

Although Shamgar is described as deliverer of Israel in Judg 3:31, all the regular elements in the description of the work of Israel’s judges seems to be lacking there (for example, the official titles שפּט or מוֹשִׁיעַ). In this context the tradition of Josephus (*Antiquities* 5:197) is instructive here: Σανάγαρος ὁ Ἀνάθου παῖς αἰρεθείς ἄρχειν ἐν τῷ πρώτῳ τῆς ἀρχῆς ἔτει κατέστρεψε τὸν βίον (“Sanagaros, the Anath’s son, having been chosen to rule, in the first year of his rule lost his life”). If Josephus’ biblical source was basically the same as the Masoretic Text, he seems to understand the lexeme הַבְּקָר of Judg 3:31 as a passive verbal form from the root בִּקַּר, in the sense attested in the Qumran scrolls, where the term מְבַקֵּר means “supervisor, inspector.” Therefore, although the standard formula of assuming the rule is missing there, the consonantal Hebrew text permits one to recognize Shamgar as chief and deliverer of Israelites. He “has been appointed” (הַבְּקָר) to be a “supervisor, chief” (compare αἰρεθείς ἄρχειν in Josephus) of Israel.

Keywords

Shamgar ben Anat, Book of Judges, Josephus Flavius